

PROMOCIJA KULTURE, TRADICIJE I JEZIKA ROMA I EGIPĆANA

USPJEŠNE PRIČE ROMA I EGIPĆANA

Jun 2022, Podgorica

Naziv publikacije

Uspješne priče Roma i Egipćana

Izdavač

Civic Alliance - Aleanca Qytetare

Za izdavača

Milan Radović

Urednici

Zoran Vujičić, Jelena Ristović i Amina Murić

Prelom i dizajn

Mastermind P&M

Štampa

AP print

Tiraž

150 primjeraka

Godina i mjesto izdanja

Jun 2022, Podgorica

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore,
Cetiње

ISBN 978-9940-741-20-4
COBISS.CG-ID 22541316

MINISTARSTVO LJUDSKIH I MANJINSKIH PRAVA

**Projekat podržan od strane
Ministarstva ljudskih i
manjinskih prava**

I Sadržaj

II Prethodne informacije

III Uspješne priče Roma i Egipćana

Irijana Rizvanović	6
Jasmina Beriša	8
Sokolj Beganaj	10
Zoja Tarlamišaj	14
Elvis Beriša	16
Šejla Pepić	19
Miljaim Delija	22
Linda Jefkaj	24
Sabina, Monika i Leontina Ramadanović	26
Anita Beriša	27

II Prethodne informacije

Drage čitateljke i čitaoci,

Pred vama je publikacija “Uspješne priče Roma i Egipćana” koja je nastala u okviru projekta “Promocija kulture, tradicije i jezika Roma i Egipćana”, podržanog od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Publikacija sadrži 10 priča o uspješnim Romima i Egipćanima u oblasti društveno-političkog i civilnog sektora. Projekat “Promocija kulture, tradicije i jezika Roma i Egipćana” ima za cilj da doprinese smanjenju etničke distance i diskriminacije prema Romima i Egipćanima u Crnoj Gori. Smatramo da kroz konkretne uspješne priče pojedinaca iz ove zajednice tom cilju doprinosimo, jer se građani čitajući ove priče upoznaju sa kulturom, tradicijom i jezikom Roma i Egipćana, ali i sa njihovim borbama, odricanjima i preprekama preko kojih su morali preći da bi došli tu gdje jesu. Tim je njihov uspjeh i značajniji, jer su uz mnogo finansijskih i drugih poteškoća, uz stigmju i diskriminaciju sredine, ipak postigli ovakve rezultate. Smatramo da aktivnosti poput ovih mogu značajno doprinijeti međusobnom upoznavanju i prihvatanju različitosti, što je sve neophodan preduslov društvenoj koheziji i građanskom društvu bez diskriminacije i nacionalne distance. Na kraju, želimo da se zahvalimo svima koji su pristali da ispričaju svoju priču i što su prepoznali da na taj način mogu pomoći svojoj zajednici u borbi za jednake šanse i uslove kakve imaju i drugi u Crnoj Gori.

S poštovanjem,

Zoran Vujičić, koordinator projekta

III Uspješne priče Roma i Egipćana

Moje ime je Rizvanović Irijana. Irijana je ime mješovitog porijekla. Sastoji se iz germanskog Irene i grčkog Helena – oba imena imaju slično značenje „mir“. Nadimak mi je Riri i većinom me tako i zovu.

Trenutno sam student na Filološkom fakultetu u Nikšiću. Na drugoj godini osnovnih studija sam na smjeru Engleski jezik i književnost. Studije mi idu relativno dobro. Volim jezike i to se da primjetiti, jer govorim već četiri jezika tečno (romski, crnogorski, njemački i engleski), a voljela bih da učim još. Prva sam Romkinja sa sjevera Crne Gore (Bijelo Polje) koja je upisala fakultet, a i prva sam koja je završila srednju i osnovnu školu, a i vrtić, sa prilično dobrim uspjesima.

Rođena sam 16.10.1998. godine u Hamburg-Wandsbek, u Njemačkoj, gdje sam živjela do svoje treće godine. Zbog zdravstvenih razloga, vrtić sam pohađala tek od sedme godine; bio je to vrtić Dušo Basekić „Pčelica“ u Bijelom Polju. U tom periodu nijesam govorila crnogorski jezik, ali je tu bila učiteljica (Sonja Peković) koja mi je posvećivala pažnju i razvila volju za daljim učenjem, tako da sam baš poput marljive pčelice sve više i više učila. Zatim sam pohađala Osnovnu školu „Dušan Korać“ od 2006. do 2011. godine, gdje sam bila prihvaćena od strane nastavnog osoblja, i manje-više i od učenika. Bilo je vršnjačkih provokacija i nasilja, jer sam bila „drugačija“; međutim, nastavnici nijesu dopustili da se to nastavi. Učiteljica Peković mi je bila kao druga majka. Kasnije, zbog promjene mjesta prebivališta, morala sam da mijenjam i školu, tako da sam od 2012 do 2014. godine pohađala Osnovnu školu „Pavle Žižić“ – Njegnjevo. Tu mi je pao i uspjeh, a i motivacija, jer nikog nijesam poznavala, a dalo se primjetiti da nijesam bila prihvaćena kao što sam bila u školi „Dušan Korać“. Nastavnici i profesori su me čak nazivali drugim imenima umjesto mog (to su bila imena starijih učenika romske zajednice, koji su napuštali osnovnu školu još decenijama prije nego što sam se ja upisala tu), a da ne spominjem vršnjačko nasilje koje sam tamo doživjela. Ipak, to me nije spriječilo da nastavim svoje obrazovanje. Od 2015. do 2017. godine vratila sam se u Njemačku, gdje sam nastavila deveti razred (Dietrich-Bonhoeffer-Schule in Bargteheide) i prvi razred srednje škole (Berufliche Schule des Kreises Stormarn in Bad Oldesloe), gdje mi

se motivacija vratila, jer sam ponovo bila prihvaćena kao normalna osoba. Smjer koji sam izučavala se zvao Fachrichtung Technik, predmetna tehnologija. Napokon sam se vratila u Crnu Goru, gdje sam htjela da završim srednju školu. Međutim, nijesu mi priznali svjedočanstva iz Njemačke, pa sam morala da ponovim razrede, izgubivši 2 godine obrazovanja, a i svoju generaciju. Nakon što sam ponovila godine, tek tada sam mogla da nastavim srednju. Upisala sam Srednju elektro-ekonomsku školu u Bijelom Polju, smjer Administrator/ka. Ali, pošto mi je, blago rečeno, bilo krivo što sam nepravedno morala da izgubim godine, žalila sam se Ministarstvu prosvjete i Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava da mi obezbijede mogućnost da pohađam dvije srednje škole istovremeno. Što mi je, naposljetku, i bilo omogućeno. Paralelno sam završila smjer Turistički tehničar (četvorogodišnji smjer) u Srednjoj stručnoj školi u Bijelom Polju, gdje sam imala poprilično dobar uspjeh, a kao Administrator/ka sam sve 3 godine bila odličan učenik (trogodišnji smjer). Od 2020. godine do sada, pohađam Filološki fakultet u Nikšiću, gdje studiram Engleski jezik i književnost. Studije mi idu relativno dobro i veoma sam zadovoljna. Nadam se da ću i dalje nastaviti svoje obrazovanje, kao što sam i do sada. Težim ka tome da budem sam svoj čovjek, nezavisan i obrazovan. To je moj istinski cilj. A ciljeve koje sam sebi do sada postavila sam uspješno i ispunila. Pored studiranja, volim da pišem i pjesme. To mi je jedan od opuštajućih hobija. Međutim, ne bih željela da to radim javno. Ipak je to hobi koji bih voljela da zadržim samo za sebe. Pored toga, volim i da učim jezike. Jezici koje bih željela da naučim su španski, italijanski, i japanski. Ali za sada treba da se fokusiram na fakultet, a poslije toga ću vidjeti gdje će me život odnijeti.

Ja sam Jasmina Beriša, učenica SEŠ "Mirko Vešović". Pohađam prvi razred na Pravno-administrativnom smjeru. Završila sam OŠ "Božidar Vuković Podgoričanin" i rijetka sam Romkinja koja je dobitnica diplome "Luča".

Ne postoji, čini mi se, riječ koja može opisati čime se ja bavim, jer se nalazim na različitim poljima. Ono čime se najviše bavim su ljudska prava i slobode. U aktivizmu sam već pet godina, od moje desete godine. Zlatna sam savjetnica Ombudsmana, član #bašti tima koji broji više članova mladih ljudi koji sami sprovode svoje ideje/inicijative uz podršku EU. Takođe sam članica više NVO, kao što su NVO Phiren Amenca - Koračajte sa nama, NVO Sistem, NVO Celula. Ono u čemu sebe pronalazim jeste novinarstvo. S tim u vezi, zajedno sa drugaricom, sada već kolegicom Selmom Drini, vodim podcast na RomaNet portalu koji se zove "Ternengo Avazi" - Glas mladih.

Moja životna priča je potpuno neplanirana, neočekivana. Da me je neko kao malu pitao da li želim da budem novinarka ili da imam svoju kancelariju, rekla bih ne, jer sam kao mala htjela da budem astronaut ili doktor, dok sad sebe u tome uopšte ne pronalazim.

Kroz moje obrazovanje, uvijek naiđem na prepreke, uvrede i slično. Na početku mi je sve to bilo veoma teško za podnijeti, a sada je meni to, nažalost, svakodnevnica, i dešava se da veoma često pa samo ignorišem sve uvrede.

Pored svih uvreda, ipak sam uspjela da pokažem u najboljem svijetlu, kako sebe tako i romsku zajednicu. Tako sam, dok sam bila još u osnovnoj školi, imala veliku podršku od nastavnika i uprave škole za moje obrazovanje. Imala sam sreću da imam nastavnike poput Dragice Vukčević, Jasmine Ličina itd. Ko je imao priliku jednom da čuje njihova predavanja, znaće o čemu govorim. To je ta podrška koja je meni trebala van škole. Zahvaljujući Dragici Vukčević koja me je bodrila da učim i posvetim se vannastavnim, korisnim aktivnostima, prva sam Romkinja koja je dobila nagradu "Za odličan 5!" koju Ministarstvo prosvjete svake godine dodjeljuje najaktivnijim i najuspješnijim učenicima i nastavnicima. Kad smo već kod ove nagrade, mogu napomenuti i Svjetsku dječiju nagradu za mir. Za ovu nagradu sam nominovana od strane institucije Ombudsmana, od 163 djece iz cijelog svijeta, ušla sam u

krug među 30. To za mene predstavlja veliki uspjeh! Rekla sam na početku da je moj život neočekivan; ja imam jednu manu, a ta je da uvijek sebi nalazim mane. Uvijek nađem nešto što nije dobro, a po riječima mog okruženja to nije tako, već suprotno. Tako, na primjer, za sebe sam govorila da ja nisam dovoljno zrela za ove nagrade, ali je potpuno drugačije bilo. Živimo u svijetu gdje se romska zajednica predstavlja samo kao “zgrade na Vrelima” i to me je inspirisalo da, sa drugaricom, osmislim podcast “Ternengo Avazi”, gdje bismo promijenili sliku većinske zajednice o romskoj zajednici.

Tokom ovih nekoliko godina obrazovanja, a imam ih još dosta, bilo je trenutaka kada sam se odricala druženja sa prijateljima, odlazaka u bioskop, veoma malo vremena sam provodila sa porodicom, radni dan mi je trajao od 7h ujutru do 17h uveče i veoma malo vremena sam imala za neke privatne obaveze. Ali, mislim da se sve isplaćuje i da će, kako vrijeme bude prolazilo, biti još i više.

Želim samo da pošaljem ohrabrujuću poruku svim mojim vršnjacima: Nije važno da li ste Crnogorac, Rom ili Albanac, nemojte da vas tuđe riječi sputavaju, posvetite se sebi, radite na sebi, izgradite svoje JA!

Zacrtajte sebi svoj cilj i radite na njemu, koliko god da je staza dugačka, uspjete!

Sokolj Beganaj

Načelnik direkcije za inkluziju Roma i Egipćana,
Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava

Načelnik sam Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava.

U Direkciji za inkluziju Roma i Egipćana u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava vrše se poslovi koji se odnose na: opšta pitanja položaja Roma i Egipćana; obavljanje poslova iz oblasti unapređenja i zaštite prava Roma i Egipćana u vezi sa pridruživanjem u punopravno članstvo u Evropsku Uniju; izgrađivanje neophodnih administrativnih kapaciteta za ispunjavanje obaveza iz oblasti prava Roma i Egipćana koja proističu iz članstva u Savjetu Evrope i Ujedinjenim nacijama; praćenje i ostvarivanje kulturnih, obrazovnih, jezičkih, vjerskih i drugih prava koja se odnose na unapređenje položaja Roma i Egipćana; priprema i sprovođenje strateških dokumenata koja se odnose na unapređenje položaja Roma i Egipćana; obavljanje drugih poslova od značaja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana i njihovo uključenje u crnogorsko društvo, kao i drugi odgovarajući poslovi iz djelokruga ovog ministarstva. U ovom ministarstvu sam zaposlen od 2010. godine (ranije Ministarstvo za ljudska i manjinska prava).

U slobodno vrijeme volim da pišem pjesme, knjige, ili scenario za pozorišne predstave. Napisao zbirku pjesama pod naslovom: „Pjesme o Romima“ Podgorica – 2012. godine, na romskom i crnogorskom. Autobiografija „Obrazovanje jednog Roma od siromaštva do ministarstva“, Magistarski rad „Antidiskriminatorni pristupi u predškolskom sistemu Crne Gore“ - 2016. godine. „Očuvanje i razvoj nacionalnog identiteta – promocija istorije, kulture, jezika i drugih obilježja nacionalnog identiteta romske i egipćanske populacije istraživanjem i objavljivanjem publikacije o pripadnicima/cama romske i egipćanske populacije na teritoriji opštine Nikšić“ – 2016. godine. „O borbi protiv ugovorenih brakova i značaju obrazovanja Roma“ – 2021. godine. Pozorišne predstave koje sam režirao, napisao scenario i glumio su: „Magistar Metle“, „Moj Dnevnik“, „Romska Svadba“, dječije pozorišne predstave: „Baš mi ti trebaš“, „Hoću da budem dijete“, „Livada“, „Doktorica Maša“, „Drugarstvo“, „Likovi iz Bajki“, „Nova Godina“, „U školu Niks“.

Rođen sam kao četvrto dijete, od nas ukupno osmoro djece u siromašnoj romskoj porodici.

Nas petoro braće, tri sestre, otac i majka živjeli smo u trošnoj baraci u Nikšiću koja je imala dvije male prostorije dimenzije tri sa tri metra. Kada bismo legli da spavamo, izgledali bismo kao sardine kada su poredane, jer nije bilo dovoljno mjesta za sve. To je bilo normalno, jer su tako živjeli i drugi Romi u tom romskom naselju gdje smo i mi živjeli. Kada sam napunio sedam godina, moja starija sestra me je vodila i upisala u osnovnu školu „Luka Simonović“ koja se nalazila kod malog stadiona u Nikšiću. U početku nisam znao ni riječi srpsko-hrvatskog jezika koji je tada bio u službenoj upotrebi. Zbog toga sam sjedeo u zadnjoj klupi i slušao moje drugare kako pričaju i kako se javljaju dok sam ja samo ćutao. U prvih nekoliko godina mi je bilo najteže jer sam morao da savladam jezik kako bih bio aktivan u školi. Moj pokojni otac je radio u Komunalnom preduzeću i uvijek se trudio da nas motiviše da učimo. Govorio nam je: „Ako ne završite školu uvijek ćete se mučiti, uvijek biti siromašni i eventualno raditi u Komunalnom.“

Koliko je naša porodica bila siromašna ilustruje i moja sljedeća anegdota: kada nam je nastavnica Fizičkog vaspitanja rekla da sva djeca moraju da imaju posebnu opremu u svoju kesu, a to je: plavi šorts, patike, bijele čarape i bijelu trik majicu, ja sam nekako našao bijelu trik majicu, plavi šorts sa kojim sam igrao tada fudbal, imao patike koje sam nosio svakodnevno, ali sam ih prao i malo dotjerao, ali su mi falile bijele čarape koje nijesam imao. Pitao sam majku može li da mi kupi, a ona je odgovorila: „Sine, mi smo siromašni, nemamo.“ Ja sam onda počeo da plačem, plačem i nisam prestajao. Toliko sam plakao da nijesam mogao da se smirim, pa mi je majka u jednom momentu rekla: Idi na spavanje, a kad se probudiš imaćeš čarape. Vjerovao sam joj jer me nikada nije slagala. Tada se majka sjetila, ona je prerezala sestrične bijele hulahopke i napravila mi čarape. Mojoj sreći nije bilo kraja. Ni sa odjećom nije bilo bolje, pa bi čekao brata da dođe iz škole i oblačio njegovu garderobu. Bez obzira na sve to, nikada nijesmo prosili. Imali smo tri obroka, a kada se desilo da nema – ćutali smo. To su moja neka sjećanja iz osnovne škole.

Kada sam upisao srednju školu bilo je aktuelno usmjereno obrazovanje. Upisao sam smjer Rudarstvo, a te godine se desila nesreća u rudniku i otac mi je rekao da napustim školu, pa sam pauzirao i sljedeće godine upisao smjer Saobraćajni tehničar. Na početku školske godine morali smo se predstaviti novim profesorima i svi pojedinačno ga obavjestiti kakvi smo učenici. Kada je došao na red na mene, rekao sam da sam ponavljač, jer sam ponovio godinu zbog toga što sam napustio smjer za rudara i upisao za sabračajnog tehničara. Profesor koji mi je predavao dva stručna predmeta vidio je da sam prve dvije godine srednje škole imao dovoljan uspjeh i rekao mi je: „Sokolj, ti si zdrav i mlad, zašto ne radiš nešto da pomogneš porodici? Ionako ćeš gubiti vrijeme u školi, a to nije dobro ni za tebe, ni za tvoju porodicu.“ U tom trenutku se nešto prelomilo u meni, podigao sam glavu i rekao: „Slušajte profesore! Pokazaću Vam da i jedan Rom može da završi srednju školu.“ On se na to nasimijao i rekao: „Volio bih da možeš, ali znaš svoje mogućnosti. Ne poznajem Roma koji je završio srednju školu.“ Međutim, ja sam mu odgovorio da ću završiti – obećao sam mu nešto u šta ni sam nijesam vjerovao.

Poslije toga, zadao sam sebi cilj da moram da naučim sve lekcije i da se bavim učenjem. Taktika mi je bila da se ja javljam da odgovaram prije nego što krenu profesori da me prozivaju. Sjećam se, prvo sam se javio iz Geografije. Profesor se začudio kada je video moju ruku i to je bila prva četvorka u mom školovanju. Oduševio sam se, ali istovremeno se i jako uplašio i pitao šta dalje. Trebalo je opravdati tu četvorku i dobiti ostale ocjene. Učio sam konstantno, u uslovima gdje nijesmo imali ni sto ni osnovne uslove za učenje. Počele su da se ređaju četvorke i petice. Došao je dan da odgovaram pred onim profesorom i iz oba predmeta sam dobio petice. Nastavio sam da učim i od najgoreg učenika postao sam među boljim. Sada sam ja bio hvaljen, najbolji! Uvijek sam znao sve, drugovi su me zavoljeli, šaptao sam im, pomagao u učenju. Izgradili smo prisniji odnos. Kasnije je sam bio izabran za predsjednika omladine u srednjoj školi, a profesori su me učlanili i u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ), što je za mene bila posebna čast. Završio sam srednju školu kao najbolji đak u mom odjeljenju, a profesor koji mu je savjetovao da napustim školu me je izveo ispred table i rekao: „Sokolj, ti si mi najbolji primjer u mom dosadašnjem radu i to ću uvijek pričati drugim generacijama – da onaj ko želi da bude uspješan, to i može.“

Po završetku srednje škole, oženio sam se i dobio ćerku i sina. U to vrijeme, nakon završetka srednje škole mislio sam da sam najobrazovaniji Rom, da sam postigao puno u životu, da je moje obrazovanje nedostižno. Prije mene je samo jedan Rom završio srednju školu. Onda sam se osvijestio i shvatio da mi srednja škola ne znači toliko koliko sam umislio. Nijesam uspio da se zaposlim u struci, pa sam počeo da radim u Javnom komunalnom preduzeću i čistim nikšićke ulice jer je trebalo brinuti o porodici. Boljelo me je to kada bi mi moje kolege sa posla rekle „Ti imaš srednju školu, a mi nemamo ništa završeno od škole, a kao što vidiš radimo isti posao, samo si gubio tvoje vrijeme za tom školom.“ Nijesam mogao ništa da odgovorim, već sam samo ćutao.

Tokom rata, od 1992. do 1997. sa porodicom sam izašao vani u Njemačku da bih se sklonio od ratnih dešavanja. U Njemačkoj sam radio u Mek Donaldsu i upoznao drugačiji život. Imali smo sve, hranu, odjeću, djeca su išla u školu. Konačno sam bio bezbrižan, a onda su mi javili da su mi roditelji bolesni. Vratili smo se i ponovo sam se suočio sa nemaštinom. Opet sam bio bez posla i opet je slijedila borba za preživljavanje. Nekako sam uspio da izdejtstvujem socijalnu pomoć od 80 maraka, tada nedovoljno da prehranim svoju porodicu. Uspio sam i ponovo da se zaposlim u Javno komunalno preduzeće u Nikšiću. U to vrijeme OEBS je pokrenuo projekat za Rome koji su završili srednju školu da nastave obrazovanje. Tada sam se prijavio i opredijelio za Filozofski fakultet, smjer Predškolsko obrazovanje. Pet Roma, među njima i ja, prvi put smo zakoračili na Filozofski fakultet. Nakon 20 godina ponovo sam sjeo u klupu. Ovog puta u prvu kao student predškolskog vaspitanja. Rekao sam sebi da ću da uradim sve što je u mojoj moći da, ako se desi da napustim, ne zažalim što nijesam pokušao da studiram.

Moja prva ocjena na studijama bila je desetka iz Sociologije, koja mi je dala vjetar u leđa. Ponovo sam se uplašio kao u srednjoj školi. Ujutro sam išao na predavanja, popodne sam

čistio ulice, a uveče učio. I posle velike moje borbe uspio sam završiti osnovne studije, sa prosjekom devet, a diplomirao sa desetkom. Sa istim ocjenama završio sam i specijalističke studije. Nakon specijalističkih studija morao sam napustiti Komunalno preduzeće da bi odradio pripravnički staž u vrtiću „Sunce“ u Nikšiću. To je bilo prvi put da muškarac radi kao vaspitač, pa još Rom. Plašio sam se kako će me primiti kolegice i roditelji, hoće li me pustiti da radim sa djecom. Sve je prošlo kako treba, djeca su me zavoljela, a sa njima sam podijelio najbolje trenutke moga života, dok sam im poklanjao pažnju, učio ih, vaspitavao ili dok smo glumili zajednički u mojim pozorišnim predstavama za djecu. Od jednog djeteta sam dobio knjigu u kojoj je pisalo: Mom najboljem učitelju. Bio sam oduševljen.

Tako sam rušio predrasude i stereotipe o Romima i gradio mostove prijateljstva. Ali, kada sam završio pripravnički, opet sam ostao bez posla i ponovo sam počeo da živim od socijalne pomoći. Bivše kolege iz Komunalnog preduzeća su mu govorile da je trebalo da ostane sa njima. Jednog dana djeca su me pitala: Tata, je li vrijedelo da se obrazuješ? Opet si bez ičega. Riješio sam da napišem pismo Vladi, ne bi li mi pomogli. Tadašnji premijer, gospodin Milo Đukanović, me je pozvao na razgovor i preko svojih savjetnika ponudio mi je i jednokratnu finansijsku pomoć i zaposlenje u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, na koje sam mu do kraja života neizmerno zahvalan. Od tada sam zaposlen u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. U međuvremenu su na predškolskom odsjeku 2015. godine bile otvorene magistarske studije. Rekao sam mojim nadređenima da bih želio da upišem magistarske studije i podržali su me u tome. Završio sam magistarske studije u roku i ponovo diplomirao sa desetkom. Tema mog magistarskog rada je bila: „Antidiskriminacioni pristupi predškolskom sistemu Crne Gore“. U međuvremenu, ćerka mi je završila osnovne studije na istom smjeru kao ja, a sin srednju školu. Danas moja djeca žive u Njemačkoj. Ona radi kao vaspitačica, dok je sin završio elektrotehnički fakultet, i oboje su osnovali svoje porodice. Moj trud i moje obrazovanje se ipak isplatilo. Danas mogu biti zadovoljan poslom kojim se bavim i mogu biti jednak sa drugim kolegama i kolegamicama i pomoći mojim sunarodnicima da se unaprijedi njihov položaj u crnogorskom društvu.

Želja mi je da uradim što više korisnih stvari za društvo i moje sunarodnike. Želim da kroz dobre primjere i praksu ohrabrim što više Roma da se školuju, da jednog dana bude normalno da se Romi obrazuju i završavaju fakultete. Nastojaću da, koliko god budem mogao, dam svoj doprinos izlasku romske populacije iz siromaštva i loših životnih navika, da sa ponosom svako od njih može da kaže – Ja sam Rom, svi mi smo isti i jednako vrijedimo.

U međuvremenu ja i moja supruga postali smo djed i baka, dobili smo prvu unuku od sina.

Od 2014. godine sam romsko-egipćanska aktivistkinja i zalažem se za unapređenje položaja svoje zajednice. Trenutno sam zaposlena u osnovnoj školi „Mileva Lajović Lalatović” kao saradnica u socijalnoj inkluziji Roma/kinja i Egipćana/ki u oblasti obrazovanja. Uskoro počinjem sa radom kao fasilitator za opštinu Nikšić kroz ROMACTED program koji sprovodi Savjet Europe u saradnji sa NVO „Mladi Romi”.

Rođena sam u Baru, gdje sam završila osnovnu i srednju školu. Osnovnu školu sam počela ne poznajući službeni jezik, te su roditelji razmišljali da me ispišu iz škole. Međutim, ubrzo sam savladala jezik kao i gradivo, te sam počela da pomažem oko izrade domaćih zadataka drugaricama iz većinske zajednice. Nakon što sam sa odličnim uspjehom završila osnovnu školu, upisala sam gimnaziju „Niko Rolović” u Baru.

Tada sa mojih 15-16 godina počele su mojim roditeljima stizati neke ponude da me udaju i „obezbijede“, ali otac to nije želio. Htio je da se obrazujem i udam kada dođe vrijeme. Nakon uspješno završene gimnazije, upisala sam fakultet u Nikšiću, smjer Pedagogija. Moj rođak Perparim Isufaj me povezo sa Andrijom Đukanovićem koji je tada radio za fond za Rome, koji me je upoznao tada sa mojim pravima kao pripadnicom romske i egipćanske zajednice. Na fakultetu sam se upoznala sa Fanom Delija i njenim radom, te sam tada i krenula u priču o aktivizmu.

Svog supruga sam upoznala 2016. godine a u ulozi roditelja sam se ostvarila 2019. godine. Sada sam ostvarena majka dvoje djece, koja je uspjela da izgradi karijeru, trudim se da napravim balans između porodice i karijere.

Moja trogodišnja ćerka upisana je u vrtić, poznaje službeni jezik bolje nego ja sa sedam godina, kad sam krenula u osnovnu školu.

Molim svoje sunarodnike, koji su se ostvarili u ulozi roditelja da iskoriste priliku što je predškolsko obrazovanje besplatno i apelujem na njih da šalju svoju djecu u predškolske ustanove makar godinu dana. Mnogo je bitno da poznaju službeni jezik, kako ne bi zaostajali već u prvom razredu osnovne škole i gubili volju za pohađanjem iste. Jer obrazovanje je ključ za poboljšanje položaja naše zajednice u društvu. Roditelji, budite podrška svojoj djeci

tokom obrazovanja, kao što su meni bili moji roditelji. Ko zna, možda i vaše dijete jednog dana bude završilo fakultet i bude primjer mladima iz naše zajednice.

Moje ime je Elvis Beriša, završio sam osnovne studije na odsjeku za Bezbjednost i kriminalistiku Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, gdje sam specijalizirao na smjeru Kriminalističko suprostavljanje savremenim oblicima kriminaliteta na Pravnom fakultetu. Osnivač sam i izvršni direktor Romske organizacije mladih „Koračajte sa nama – Phiren Amenca“ od 2014. godine. Takođe, osnivač sam i direktor prvog romskog portala RomaNet. Osim toga, omladinski sam aktivista i novinar, istraživač kršenja ljudskih prava romske zajednice i aktivista za ravnopravan položaj romske zajednice.

Bavim se aktivizmom i jačanjem aktivizma kod drugih pripadnika romske zajednice. Vodim organizaciju koju sam sa mladim studentima/kinjama iz romske zajednice pokrenuo 2014. godine i uređujem portal RomaNet.

Odrastao sam u siromašnoj porodici u kojoj sam do svoje 11. godine bio najmlađe dijete u porodici. Do svoje četvrte godine sam sa mojom porodicom živio u Danilovgradu, kada smo protjerani iz tog naselja sa ostalim romskim porodicama zbog nemilog događaja koji se dogodio. Izgleda da od tada, sa moje četiri godine, počinjem da živim sa diskriminacijom i odbacivanjem od strane cjelokupnog društva.

Pored svakodnevnih problema sa hranom i ostalim osnovnim životnim namirnicama, moji roditelji su se dugo vremena suočavali sa problemom neprijatnosti sa vlasnicima objekata kojima smo plaćali kiriju za stan. Na svakih pet do deset mjeseci nalazili bismo se na ulici bez ikakve ideje kuda dalje. Nijesmo imali krov nad glavom, često smo tražili utočište kod majkine rodbine. Moj otac se bavio raznim fizičkim poslovima, utovarao i istovarao šlepere sa voćem, prodavao staklenu ambalažu od vina i uspijevao da nam uljepša malo djetinjstvo i omogući redovne obroke. Roditelji su nas uvijek tjerali da se školujemo. Doduše, ja nijesam pohađao vrtić jer su moji roditelji bili okupirani poslom kojim su pokušavali da obezbjede dovoljno novca za kiriju i ostale potrepštine. Nijesu imali mogućnost da plaćaju vrtić za mene i da me svakodnevno vode i odvođe iz vrtića. Zbog toga je, na kraju, deblji kraj izvukla moja sestra koja je bila najstarije dijete. Morala je da napusti školovanje da bi mene čuvala dok su moji roditelji radili po cijeli dan.

Brzo sam rastao, počeo da pohađam osnovnu školu. Postao svesniji da moram da se obrazujem, ali često sam osećao neki grč u stomaku kada sam se približavao školi. Slabo sam poznao tada srpski jezik i često sam zbog toga dolazio u situacije da mi škola baš i nije draga. Na časovima sam ćutao, ali pokušavao da slušam i naučim nešto novo. Bio sam jedini Rom u odjeljenju i to me je natjeralo da se od malih nogu borim za svoje mjesto u društvu. Ne znam koliko sam uspio u tome, ali činjenica da nikada nisam bio diskriminisan od strane druge djece iz odjeljenja, govori da jesam, iako sam do petog razreda sjedio u posljednjoj klupi u odjeljenju.

Uvijek sam želio da budem od koristi drugima, da mogu da im pomognem. Ne znam zašto, jednostavno sam to osjećao i sada kada to radim osjećam se mnogo dobro. Nakon završetka osnovne škole, shvativši da je finansijsko stanje u porodici jako loše, odlučio sam da nađem neko zaposlenje. Radio sam fizičke poslove koje je i moj otac radio. Okupiran poslom zaboravio sam čak i na upis u srednju školu. Naknadno sam se upisao u Srednju elektrotehničku školu "Vaso Aligrudić" na smjeru autoelektričara, iako sebe nikada nijesam video kao nekog ko se bavi tom strukom. Ali, nijesam imao drugog izbora s obzirom na to da sam zakasnio na upis i da mi je uspjeh u osnovnoj školi bio slab.

Iako smjer koji sam pohađao nije bio zahtjevan u odnosu na druge, shvatio sam da moram duplo više da radim na sebi kako bih postigao prosječan uspjeh mojih dugara. Shvatio sam koliko sam zapravo propustio u osnovnoj školi i koliko sam slabo utemeljio osnovno znanje. Ali, morao sam naprijed. Trudio sam se da učim, da budem što bolji. Kažu da sam bio među najboljima i to me je ohrabrilo jer sam opet, pored učenja i pokušavanja da nadoknadim propušteno u osnovnoj školi, radio različite fizičke poslove sa mojom starijom braćom od skupljanja i prodaje papira i kartona do berbe grožđa u vinogradu. Iako sam uspješno završio srednju školu, nakon toga nijesam uspio da nađem zaposlenje u toj struci. Dugo vremena sam tražio posao, ali nijesam uspio da se zaposlim nigdje, pa čak ni u Ford-ovom servisu (Krisma motors) gdje sam tokom škole obavljao praksu dvije godine.

Kako je porodica bila u lošoj finansijskoj situaciji, odlučio sam da nađem bilo koji posao samo da budem od koristi. S druge strane, bio sam i samom sebi od koristi. Iako sam radio posao koji nimalo nisam volio, uspio sam da istovremeno pomognem porodici, ali i da obezbjedim novac za nastavak mog školovanja. Upisao sam vanredno četvrtu godinu u srednjoj školi kako bih mogao biti konkurentniji na tržištu rada i kako bih mogao da upišem fakultet. Često je bilo priča da škola nije za nas Rome, pa sam im ja bio najbolji primjer za to jer sam radio kao higijeničar, iako sam imao završenu srednju školu. Znao sam da to nije tačno, ali nijesam u tom trenutku mogao to da dokažem, a znao sam da ću jednoga dana moći. Uporedo sam upisao i novinarsku školu u Institutu za medije Crne Gore. Nijesam se nadao da ću se tako lako i dobro pokazati kao novinar. Od 8 ujutru do 15 časova sam pohađao novinarsku školu, a zatim na poslu do 23 časa uveče. Uvijek bih se rado dohvatilo zadataka koje su nam bili dati u školi i radio bih na njima do dva sata poslije ponoći. I tako redovno šest mjeseci. Znao sam da će se trud isplatiti. A to sam ubrzo i osjetio na svojoj koži jer sam

odmah po završetku škole dobio ponudu od nedjeljnika Monitor da me angažuju na godinu dana kao novinara. Nakon šest godina truda i rada uspio sam da sjednem u studio jedne od najgledanijih televizija sa nacionalnom frekvencijom u Crnoj Gori i vodim svoju autorsku emisiju pod nazivom "U lavirintu". To je bio momenat kada sam svim glasom htio da kažem svima da se svaki rad i upornost isplati, ali sam to rekao samo malo drugačije, kroz televizijski ekran i sa upaljenim reflektorima i kamerama usmjerenim prema meni. No, vraćam se u period nakon završetka novinarske škole. Osim angažmana u nedjeljniku Monitor, upisao sam i Pravni fakultet na odsjeku za bezbjednost i kriminalistiku, a radio sam i treći posao kao obrazovni medijator za romsku djecu u tri podgoričke osnovne škole. Postao sam prepoznat u zajednici i široj javnosti. Okupio novu generaciju mladih ljudi, koji su spremni da pruže otpor svim negativnim obrascima koje usporavaju napredak romske zajednice. Ponosan sam na svakoga od njih, ali i na samog sebe. Brojne barijere na putu da se ostvare ciljevi i mnogi rezultati nijesu uspjeli da me odvrate sa tog puta. Usput, dokazao sam zajednici kroz lični primjer da je važno pružiti mogućnost svakom pojedincu da napravi sam svoj izbor, posebno kada je životni partner u pitanju. Mladi Romi i Romkinje treba da budu odgovorni za svoje postupke i izbore u životu. Ja sam svoj izbor napravio, a istovremeno nisam ugrozio običaje zajednice kako se to inače u zajednici smatralo. Danas imam dva najjača izvora energije i moći koji me svakodnevno guraju naprijed, moji Onur i Lamija!

Moja porodica je jako ponosna na mene. Cijela rodbina je ponosna na mene. Uspio sam da razbijem tvrdnje pojedinih da „škola nije za nas Rome“ i da je zapravo samo obrazovanje ključ uspjeha i izlaska iz začaranog kruga siromštva. Navikao sam porodicu, ali i zajednicu da donosim nove uspjehe u životu. Imam i planove kako to da nastavim. No, za to će vam trebati vremena da pročitate nastavak. Budite spremni!

Šejla Pepić, dvadesetodvogodišnjakinja iz Podgorice, aktivistkinja u cilju unapređenja položaja romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori i studentkinja na Master studijama Fakulteta političkih nauka, na smjeru Socijalni rad i socijalna politika.

Već dugi niz godina aktivno se bavim unapređenjem položaja manjinskih zajednica sa akcentom na Romkinje i Egipćanke. Trenutno sam pripravnica u nevladinoj organizaciji „Centar za romske inicijative“, koja se već 17 godina aktivno bavi unapređenjem položaja Romkinja i Egipćanki uključujući teme: obrazovanje, nasilje u porodici, ekonomsko osnaživanje, a od 2011. godine se kontinuirano bavi temom dječijih ugovorenih brakova. Takođe sam koordinatorica i predsjednica neformalne Ženske RAE mreže „PRVA“ koja se takođe bavi položajem Romkinja i Egipćanki u Crnoj Gori i koja broji 20 aktivistkinja sa teritorije Crne Gore.

Već od ranog djetinjstva sam bila uključena u aktivizam, spletom različitih životnih okolnosti. Naime, roditelji su mi razvedeni, jedinica sam i već od mojih sedam mjeseci života odrasla sam sa majkom. Ona je jedna od prvih romskih aktivistkinja koja se već 20 godina bavi unapređenjem položaja Romkinja i Egipćanki u Crnoj Gori, počevši od samog rada u nevladinom sektoru, a zatim i do toga da je prva Romkinja zaposlena u Vladi Crne Gore.

Kao što sam već rekla, spletom različitih životnih okolnosti, već kada sam imala tri-četiri godine, prisustvovala sam različitim seminarima, obukama, radionicama. Još tada mi je to zanimljivo bilo, pažljivo sam slušala tadašnje trenere/trenerice i znala sam da će baš aktivizam biti moj životni put. Osnovnu školu sam završila u školi „Božidar Vuković Podgoričanin“ na Koniku. To je škola koja broji najveći broj romske i egipćanske djece na teritoriji Crne Gore, škola koja može biti primjer drugima kako adekvatno uključiti djecu romske i egipćanske zajednice, kako u školske aktivnosti, tako i u vannastavne aktivnosti. Osnovnu školu sam završila sa odličnim uspjehom i nastavnici su uvijek imala razumijevanja za moje odsustvovanje i uvijek su bili jedan vid podrške mojoj majci i meni.

Nakon Osnovne škole sam upisala srednju Ekonomsku školu „Mirko Vešović“ i mogu reći da već tada počinje moj direktni aktivizam. Kroz određene aktivnosti NVO „Centar za romske inicijative“ sam počela sa radom kao vršnjačka edukatorica u romskoj i egipćanskoj zajednici.

ci. Tadašnje radionice sam održavala svojim vršnjacima/ vršnjakinjama i mogu reći da sam tada imala veliku tremu da li ću ja to uspjeti, međutim sada mi je veliki uspjeh i motivacija kad upravo mladi i sama romska i egipćanska zajednica mene vide kao nekog ko će im služiti kao primjer za dalje obrazovanje i rad u cilju poboljšanja položaja romske i egipćanske zajednice. Već u toku srednjeg obrazovanja, nisam imala neodumicu da li nastaviti sa visokim obrazovanjem, samo nisam znala tačno koji ću smjer upisati, koji bi mi pomogao za dalje usavršavanje i nešto što će mi kasnije pomoći da pomognem romskoj i egipćanskoj zajednici i da znam sopstvena prava, ali i obaveze. Odlučila sam se za Fakultet Političkih nauka u Podgorici, smjer Socijalni rad i socijalna politika. Uporedo sa početkom prve godine na fakultetu, počela sam i da radim kao saradnica u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“, a takođe sam bila u tom periodu i lokalna medijatorica za Podgoricu preko NVO „Centra za romske inicijative“. Oba tadašnja angažmana su mi u velikoj mjeri pomogla zato što sam svojim svakodnevnim prisustvom u romskoj i egipćanskoj zajednici dobila još veće povjerenje zajednice i prepoznatljivost kao spona između zajednice i osoba, nevladinih organizacija, institucija koje mogu pomoći romskoj i egipćanskoj zajednici.

Završila sam Osnovne studije na Fakultetu političkih nauka, na smjeru Socijalni rad i socijalna politika, a u međuvremenu sam imala i funkciju nacionalne koordinatorke Ženske RAE mreže „PRVA“, neformalne mreže koja povezuje 20 romskih i egipćanskih aktivistkinja iz različitih gradova Crne Gore. Veoma mi je važan rad sa ženama iz romske i egipćanske zajednice, zato što su upravo one diskriminirane trostruko u svojoj zajednici. Samim svojim rođenjem nailaze na diskriminaciju i na prepreke tokom cijelog života. Nakon završetka osnovnih studija, mogu reći da sam se dvoumila da li da nastavim odmah svoje školovanje. Međutim, uz podršku svoje majke, koja mi je podrška tokom cijelog života, motivacija i podrška u mojim odlukama i podrška malog, ali i uz podršku odabranog kruga bliskih ljudi, odlučila sam nastaviti svoje školovanje, te sam se prijavila na dodatni rok za Master studije, na kojima sam i primljena.

Sada sam angažovana kao pripravnica u NVO „Centar za romske inicijative“ i uspješno sam završila prvi semestar.

Smatram da je jako teško oduprijeti se tzv. običajima, predrasudama, diskriminaciji, posebno Romkinjama i Egipćankama. Ja, na sreću, nijesam bila direktno diskriminirana, ali takođe sam mišljenja da svi mi nekad svjesno ili nesvjesno smo kako diskriminirani, tako i sami diskriminišemo nekoga. Jako je značajna podrška porodice, a ja sam imala podršku svoje majke. Ali, nije uvijek bilo lako, posebno ako imamo u vidu činjenicu

da se radilo o samohranjoj majci koja je ostala sa sedmomjesečnom bebom, koju je trebalo odgajiti i izvesti na pravi put, u okruženju gdje vladaju stereotipi i predrasude. Kada kažem da nije bilo lako, navešću samo jedan od primjera koji karakteriše taj period. Kada sam završavala osnovnu školu, kuća u kojoj smo tada živjele majka i ja je bila kamenovana. Javnost je takođe upoznata sa tim i to je ostavilo određene posljedice, ali svakako me nije

demotivisalo da nastavim sa aktivizmom i budem jedan od pozitivnih primjera u romskoj i egipćanskoj zajednici.

Obrazovanje jeste put uspjeha, to je put kojim trebamo težiti jer samo tako ćemo znati i naša prava ali i obaveze, te imati znanje kao moć da se odupremo mišljenjima većine i budemo svoji.

Miljaim Delija

Samostalni savjetnik za zaštitu prava pripadnica i pripadnika Roma i Egipćana u opštini Nikšić

Moje ime je Miljaim Delija i rođen sam u Nikšiću prije 35 godina kao najmlađe od desetoro djece. Moji roditelji su, što je bilo dosta neuobičajeno za to vrijeme, insistirali i podstrekivali nas da je važno da idemo u školu, i ne samo da idemo, već i da redovno učimo i završavamo svoje obaveze. Mislim da je to bio najveći kamen temeljac za sve što sam kasnije postigao u životu.

Jedan od najvećih izazova tokom mog školovanja je bila jezička barijera i strah kako da se uklopim u većinsko društvo. Diskriminacija je vladala u svakom trenutku. Nije bilo lako da kao dijete slušaš uvredljive riječi za koje ne znaš šta znače, ali osjećaš da im je svrha da te povrijede. I poslije svega toga, poseban je podvig da postanete jedini pripadnik egipćanske zajednice koji uspješno stekne osnovno i srednje obrazovanje. Nakon toga, jedini logičan korak je bio nastavak visokog obrazovanja i prva fakultetska diploma u mojoj dvanaestočlanjoj porodici.

S obzirom da sam zaposlen u Opštini Nikšić kao Samostalni savjetnik III za zaštitu prava pripadnika/ca Roma i Egipćana u Nikšiću, moj posao je da unaprijedim položaj romske i egipćanske zajednice. Smatram da sam zapravo spona, tj. posrednik između institucija i same zajednice.

Po mom mišljenju, veoma je važno imati predstavnika zajednice u instituciji, samim tim što ja kao pripadnik romske i egipćanske zajednice najbolje znam probleme sa kojima se romska i egipćanska zajednica suočava. Trudim se da maksimalno dobro radim svoj posao i na adekvatan način spojim zajednicu sa institucijom, ali isto i da objasnim relevantne probleme zajednice, jer samo zajedničkim snagama možemo pomoći da romska i egipćanska zajednica bude prihvaćena bez diskriminacije, predrasuda i stereotipa i da stvorimo jednako društvo. Smatram da je važan moj poslovni put, ali i činjenica da sam i dalje, upravo iz razloga jer sam i sam bio izložen negativnom iskustvu, posvećen humanitarnom radu. To što radim naučio sam iz porodice koja je predstavljala čvrsti temelj mog života. Oduvijek sam slušao lekcije koje su značile da ja ne treba da živim u ogorčenju zbog nečega što mi se dešava, već da budem promjena. I na kraju, uloge koje nosim kroz život, bilo poslovne ili privatne,

nisu toliko važne koliko ta da sam ponosan što sam dobar čovjek. Dobar, jer nikada nisam uzvratio na uvredu uvredom, što nisam ponizio ili vršio nasilje nad slabijim. Moje iskustvo me je oplemenilo da budem podrška onima koji se nalaze u situaciji u kojoj sam se ja nalazio ili još težoj.

Linda Jefkaj

Filološkinja, turistički radnik

Ja sam Linda Jefkaj, rođena 1997. godine u Kotoru. Srednju školu sam završila u Herceg Novom, gdje živim i radim. Završila sam Srednju fizioterapeutsku školu i kroz praksu se usavršavala u Institutu Dr. Simo Milošević.

Odluku u odabiru moje srednje stručne škole najveći uticaj je imala moja porodica, koja mi je u svakoj situaciji davala savjete i neizmjernu podršku da nastavim svoje obrazovanje. Prema fizioterapeutskoj struci sam pristupila, prvenstveno sa mnogo empatije i razumjevanja. Klupe iz srednje škole ću zauvijek pamtili kao mjesto gdje sam stekla nova prijateljsva i naučila mnogo toga, ne samo o medicini i terapiji, već o životu i ljudima.

Kako se primicalo vrijeme zavšetka srednje škole i priprema mature, jasno sam donijela odluku da želim da upišem studije njemačkog jezika. Oduvijek sam voljela njemački kulturu i odrasla sam uz njihove filmove i crtaće. Naravno to je bilo i od velike koristi za mene, jer sam tako stekla predznanje njemačkog jezika. Najveći uticaj u izgrađivanju mog identiteta je imao fakultet, jer sam sa 18 godina izašla iz porodičnog gnijezda i nastavila da živim sama, učim strane jezike i radim kako bih se finansijski osigurala i platila sve režije. Godine 2018. sam preko programa Work and Travel Germany otputovala za Njemačku na tri mjeseca rada i usavršavanja jezika. To je bilo prelijepo iskustvo za mene. Pored interesovanja za strane jezike, gajim veliku strast za latino - američke plesove. Ples mi je pomogao da izgradim svoj stav i da se oslobodim svih strahova i negativne energije. Tokom studija sam radila u nevladinoj organizaciji kao koordinatorka na projektu. S obzirom na to da se organizacija uspješno bavi pitanjima RE populacije, naučila sam mnogo o samoj zajednici i učila sam sve prepreke sa kojima se naša zajednica bori. Godine 2020. sam se vratila u Herceg Novi kao uspješno diplomirana germanistkinja i počela stručno usvršavanje u Muzeju grada Perasta. Posao u muzeju me je ispunjavao u svakom smislu jer volim kulturu i rad sa ljudima. Nakon pripravnčkog rada našla sam stalni angažman u jednom od prestižnijih turističko - ugostiteljskih kompanija u Herceg Novom, gdje dan danas radim i imam priliku da u radu sa stranim klijentima dodatno unaprijedim znanje stranih jezika.

Uvjereni smo sa činjenicom da je RE zajednica najugroženija nacionalna manjina u Crnoj

Gori. U raznim aspektima vidimo nedostatke sa kojima se ova zajednica svakodnevno bori. Neregulisan pravni status, problem apartridije, neadekvatno obrazovanje djece, neadekvatna zdravstvena zaštita, borbe sa predrasudama i diskriminacijom, nažalost, dovode do toga da je Romska manjina najmanja etnička manjina i ujedno zajednica sa najvećim brojem prepreka za evropsku integraciju. Mislim da je obrazovanje ključ uspjeha za romsku zajednicu, da bi se integrisala u savremeno društvo i imala istu poziciju kao i svi drugi građani u društvu. Obrazovanjem možemo razbiti sve predrasude i dokazati da i RE zajednica može i treba da uživa sva prava u društvu.

Sabina, Monika, Leontina Ramadanović

Učenice OŠ "Marko Miljanov"

Mi smo sestre Sabina, Monika i Leontina Ramadanović koje se bavimo sportovima džudo i fudbal, a to nam je i hobi. Naš otac nas je nekad trenirao džudo i kroz njega smo taj sport jako zavoleli. Idemo u školu Marko Miljanov, sve tri sestre smo đaci sa dobrim uspjehom.

Mi kao tri sestre vidimo budućnost da nekad i mi kao i sva djeca budemo poznati sportisti, jer nas Roma nema nigdje zbog materijalnog statusa i zbog kojeg nismo u mogućnosti da idemo na takmičenje, jer nemamo nikakvu pomoć ni od koga.

Našim roditeljima smo zahvalni koji nas vodi na treninge, koji su vazda uz nas i koji s nama zajedno ide na takmičenje i podržavaju nas i uče nas kulturi i kako da se sportisti ponašaju, jer je i on bio nekad sportista. Bile bismo zahvalne kad bi neko mogao novčano da nam izađe u susret, jer kako smo čuli naše roditelje, mislimo da nećemo još dugo trenirati zbog finasijskih sredstava.

Naš tata se javio u Savjet Roma, gdje smo i mi bile sa njim, gdje je tražio pomoć. Iz Savjeta su mu rekli da ne mogu da nam izađu u susret, a mi ne znamo kome više da se javimo za pomoć. Ne bismo voljele da nam trenig i takmičenje propada, jer smo uspješne i u školi i na takmičenjima. Čak smo i od prvog razreda osnovne škole vazda bile prvi na krosu, sve tri sestre, a možemo vam dostaviti i diplome i medalje.

Poznate smo u školi kao najbolji sportisti, čak i od ostale djece, a da ne pričamo za Rome.

Ja sam Anita Beriša, supruga, majka dvoje djece. Svojim radom i trudom uspjela sam da se izborim sa predrasudama i danas uspješno obavljam posao u Kancelariji za evropske integracije.

Takođe, dobitnica sam nagrade Evropske unije za integraciju Roma na Zapadnom Balkanu i Turskoj, pod nazivom "Neznane heroine". Mislim da je nagrada jedan od načina da se romska zajednica još jednom uvjeri da je obrazovanje bitno i da treba da bude uvijek na prvom mjestu.

Dok sam se školovala, uporedo sam do 2011. godine pomagala roditeljima u porodičnom biznisu – trgovini. Nakon što sam diplomirala na Fakultetu za poslovni menadžment u Baru, smjer Carine, špedicija i osiguranje, u septembru 2011. ukazala mi se prilika da započnem radni angažman u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija. Rad u ovom ministarstvu je bilo sve novo za mene. U tom periodu, kao i sada, bili su aktuelni IPA fondovi i upravo sam počela da radim u Direkciji za prekograničnu saradnju. Pored svog radnog angažmana, nastavila sam školovanje i završila specijalističke studije na Ekonomskom fakultetu, smjer Menadžment ljudskih resursa. Od 2016. radim u Kancelariji za evropske integracije, u Direkciji za evropske fondove. Svoj doprinos dajem i u NVO "Koračajte sa nama - Phiren amenca" i udruženim snagama sa ostalim mladim obrazovanim Romima i Romkinjama radim na osnaživanju što većeg broja mladih da nastave sa svojim obrazovanjem.

Kao mlada sam shvatila da je ključ uspjeha obrazovanje, pa sam i stremila ostvarenju tog cilja. Roditelji su sestrama i meni uvijek govorili kako je škola važna i kako moramo da se školujemo. To smo i uradile, ali sam ja bila upornija, pa sam nastavila i korak dalje, te sam nakon osnovne i srednje škole završila i fakultet. Dok su moji roditelji imali ovaj stav, roditelji mojih vršnjakinja su radili suprotno, pa su djevojčicama branili školovanje i udavali ih. Za moj uspjeh sam najviše zahvalna mojim roditeljima, naročito tati, koji je bio moja velika podrška i podržavao moj put ka boljoj budućnosti. Završila sam osnovnu školu "Božidar Vuković Podgoričanin". Prvi dan u školi bilo me strah, nijesam znala tada srpski jezik, jer sam svoje

djetinjstvo od druge do sedme godine provela u Njemačkoj. No, imala sam sreću, jer je moje odjeljenje bilo zaista najbolje i imala sam najbolju učiteljicu. Svi su mi zajedno pomogli da naučim jezik. Učiteljica je ponekad dolazila kući kod mene i radila sa mnom kako ne bih zaostajala za svojim drugarima. Iz ovog perioda se često sjetim da sam tokom školskog odmora znala da čujem kako neromska djeca dobacuju pogrdne komentare djeci iz romske zajednice poput „ovo je ciganin, smrdi, prljav“ itd. Osjećala sam se jako čudno i neprijatno, znala sam da pridem im i kažem da sam i ja Romkinja i da smo mi ipak svi isti i da imamo ista prava bez obzira na boju kože, ili na to da li imamo novu ili staru odjeću na sebi. Nakon osnovne, upisala sam Srednju medicinsku školu, smjer Pedijatrija. Bila sam jedina Romkinja u ovoj školi, ali nikad nijesam bila diskriminisana. Bila sam jako srećna, jer sam uspjela da ostvarim još jedan moj cilj. Za vrijeme srednje škole, pored teorijskog dijela imala sam i praktičnu nastavu u Kliničkom centru. Kada sam prvi put obukla bijeli mantil i dala prvu terapiju dječaku Nikoli, bila sam jako ponosna i srećna. Imala sam prilike da na svom radnom mjestu sretnem moje vršnjakinje iz zajednice, koje su dolazile sa dvoje ili troje djece. Pitale su se kako to da sam uspjela da se izborim sa tradicionalizmom i napredujem toliko. Nezamislivo je bilo da jedna Romkinja radi u Domu zdravlja ili bolnici.

Skoro sam bila sigurna da posao medicinske sestre želim raditi cijeli život, ali ubrzo nakon toga sam promjenila mišljenje. Tome je znatno doprinijelo nekoliko negativnih iskustava na poslu zbog kojih sam se razočarala i bila prinuđena da promijenim pravac svoje radne karijere.

Nakon završene srednje škole obavila sam pripravnički u Domu zdravlja na Koniku tri mjeseca, a nakon toga još tri u vrtiću Đina Vrbica. Uporedo sam htjela da upišem i Fakultet političkih nauka na smjeru Socijalni rad. Smatrala sam da ću na taj način pomoći svojoj zajednici više. Međutim, moja prijava je odbijena, a iz nevladine organizacije koja se tada bavila stipendiranjem romskih srednjoškolaca i studenata “Fondacije za stipendiranje Roma” dobila sam odgovor da ipak ne mogu da mi pomognu i da moji roditelji rade i da mogu da mi plaćaju privatni fakultet.

Bila sam jedna od rijetkih Romkinja koje su se tada školovale i očekivala sam veće razumijevanje od pomenute organizacije, ali očekivanja su značila samo razočarenje. Pokušavala sam i dalje da upišem neki fakultet gdje bih bila oslobođena plaćanja školarine na osnovu afirmativne akcije, ali neuspješno. Prinuđena sam bila da upišem neki privatni fakultet i tako je i bilo. Upisala sam Fakultet za poslovni menadžment u Baru, smjer Carine, špedicije i osiguranje. Moji roditelji, a takođe sam i ja radila, pomogli su u finansiranju mojih studija i tjerali me da nastavim da se usavršavam i školujem dok su roditelji mojih vršnjakinja radili suprotno, udavali su ih i branili školovanje.

Zbog studiranja u Baru i stalnog odlaska na predavanja jako teško sam usklađivala svoj rad u Podgorici i studiranje. Ali, i pored obrazovanja takođe sam željela da i neke negativne navike koje postoje u romskoj zajednici promjenim tako što ću prvo početi sama od sebe. Pa sam tako odlučila da sama izaberem svog partnera i osobu koju ću voljeti.

Naravno, naišla sam na osuđivanje, štaviše i moja porodica je zbog toga ispaštala. Ali sam znala da ja kao obrazovana Romkinja ne smijem da upadnem u mrežu negativnih utcaja i nekih običaja u zajednici, jer ću biti primjer za sve djevojke koje žele da se obrazuju.

Nakon što sam sama izabrala moga partnera, počeli smo zajedno da radimo na rušenju predrasuda kod neromske zajednice. Istovremeno, i u romskoj zajednici smo imali veliku misiju da dokažemo da možemo sami da donesemo odluke za naše živote, da se školujemo i da gradimo karijeru, ali da ne izgubimo vrijednosti naroda kome pripadamo.

Otpor koji smo pružili tradicionalizmu se ipak isplatio. Sada smo u braku i imamo dvoje djece, Onura i Lamiju.

Mislim da je borba sa tradicionalnim normama dugotrajna i naporna.

Zato se ja svakodnevno trudim da motivišem Romkinje da rade na sebi i da se obrazuju, budući da je to osnovni preduslov za integraciju u društvo. Romske djevojčice i žene treba da ulože i dodatni napor da bi uspele, ali one zaista mogu uraditi mnogo ako vjeruju u sebe i streme ostvarenju svog cilja ne obazirući se na ono što je mišljenje zajednice. Žene mogu da donesu promjene u društvu jer njihov glas treba da se čuje.

Obrazovanje treba da bude na prvom mjestu.

